

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ



॥ સા વિદ્યા યા વિમુક્તયે ॥

અભ્યાસક્રમ

ગ્રામ વ્યવસ્થાપન પારંગત

(MASTER OF RURAL MANAGEMENT)

CSRM

ગ્રામ વ્યવસ્થાપન અધ્યયન કેન્દ્ર

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ : રાંધેજા પરિસર

જિ. ગાંધીનગર, ગુજરાત

પીન : ૩૮૨ ૬૨૦.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ : રાંધેજા		
ગ્રામ વ્યવસ્થાપન પારંગત (MASTER OF RURAL MANAGEMENT)		
પાઠ્યક્રમાંક	પાઠ્યક્રમનું નામ	કેડિટ
સત્ર-૧		
RMGMT-૧૦૧	માનવ સંસાધન વિકાસ (Human Resource Development)	૫
RMGMT-૧૦૨	સંશોધન પદ્ધતિ અને આંકડાશાસ્ત્ર (Research Method and Statistics)	૫
RMGMT-૧૦૩	વ્યવસ્થાપનના સિદ્ધાંતો અને પ્રક્રિયા (Principles and Process of Management)	૫
RMGMT-૧૦૪	ગ્રામીણ વિકાસ વ્યવસ્થાપન (Rural Development Management)	૫
RMGMT-૧૦૫	કમ્પ્યુટર વ્યવસ્થાપન-૧ (Computer Management-1)	૫
RMGMT-૧૦૬	ક્ષેત્રકાર્ય (Field Work)	૩
COMPL-૧૦૧	ઉદ્યોગ (Udyog)	૨
COMPL-૧૦૨	ગ્રામજીવન પદયાત્રા (Gramjivan Padyatra)	૨
•	સમૂહજીવન (Community Living Grade)	શ્રેણી (અ બ ક ડ)
	પ્રથમ સત્રની કેડિટ	૩૨
સત્ર-૨		
RMGMT-૨૦૧	સંચાલકીય અર્થશાસ્ત્ર (Managerial Economics)	૫
RMGMT-૨૦૨	પરિયોજના વ્યવસ્થાપન (Project Management)	૫
RMGMT-૨૦૩	સ્વૈચ્છિક સંસ્થા વ્યવસ્થાપન (NGO Management)	૫
RMGMT-૨૦૪	ગ્રામીણ વિકાસ વ્યવસ્થાપનનાં ક્ષેત્રો (Fields of Rural Development Management)	૫

RMGMT-૨૦૫	કમ્પ્યુટર વ્યવસ્થાપન-૨ (Computer Management-2)	૫
RMGMT-૨૦૬	ક્ષેત્રકાર્ય (Field Work)	૫
COMPL-૨૦૧	ઉદ્યોગ (Udyog)	૨
•	સમૂહજીવન (Community Living Grade)	શ્રેણી (અ બ ક S)
બીજા સત્રની ક્રેડિટ		૩૨
સત્ર-૩		
RMGMT-૩૦૧	બજાર વ્યવસ્થાપન (Marketing Management)	૫
RMGMT-૩૦૨	નાણાકીય વ્યવસ્થાપન (Financial Management)	૫
RMGMT-૩૦૩	ઉત્પાદન વ્યવસ્થાપન (Production Management)	૫
RMGMT-૩૦૪	કમ્પ્યુટર વ્યવસ્થાપન-૩ (Computer Management-3)	૫
RMGMT-૩૦૫	સંશોધન કાર્ય (પ્રોજેક્ટ) (Research Work (Project))	૮
RMGMT-૩૦૬	ક્ષેત્રકાર્ય (Field Work)	૨
COMPL-૩૦૧	ઉદ્યોગ (Udyog)	૨
COMPL-૩૦૨	ગ્રામજીવન પદયાત્રા (Gramjivan Padyatra)	૨
•	સમૂહજીવન (Community Living Grade)	શ્રેણી (અ બ ક S)
ત્રીજા સત્રની ક્રેડિટ		૩૪

સત્ર-૪		
RMGMT-૪૦૧	વિદ્યાર્થી કૌશલ્ય વિકાસ (Student Skills Development)	૧૦
	૧. રચનાત્મક ભાગીદારી (Innovative Participations)	(૨)
	૨. પરિયોજના વ્યવસ્થાપન પ્રકલ્પ (Project Management Proposal)	(૨)
	૩. કમ્પ્યુટર એકાઉન્ટિંગ (Computer Accounting)	(૨)
	૪. સંશોધનમાં કમ્પ્યુટર (Computer in Research)	(૨)
	૫. ઉત્પાદન વ્યવસ્થાપન પ્રકલ્પ (Production Management Proposal)	(૨)
RMGMT-૪૦૨	સંસ્થાકીય વ્યવસ્થાપકીય તાલીમ (Institutional Managerial Internship)	૨૦
	• સંસ્થાકીય મૂલ્યાંકન (Organizational Assessment)	(૪)
	• વિભાગીય મૂલ્યાંકન (Departmental Assessment)	(૮)
	• પરિયોજના અહેવાલ (Placement Report)	(૪)
	• મૌખિક પરીક્ષા (Viva-Voce)	(૪)
COMPL-૪૦૧	ઉદ્યોગ (Udyog)	૨
•	સમૂહજીવન (Community Living Grade)	શ્રેણી (અ બ ક ડ)
	ચોથા સત્રની ક્રેડિટ	૩૨
સમગ્ર કાર્યક્રમની ક્રેડિટ		૧૩૦

ઉદ્દેશ:

ગ્રામીણ માનવ સંસાધન વિકાસનું મહત્ત્વ અને તેમાં રહેલી સમસ્યાનો અભ્યાસ કરવો. વિદ્યાર્થીઓ પોતાના અનુમાન અને ધારણા થકી વ્યક્તિઓ, ઔપચારિક અને અનૌપચારિક જૂથો અને સંગઠનો સાથે તેમની સંપર્ક દરમિયાનગીરીની પ્રક્રિયા શીખવા પ્રયત્ન કરશે.

પ્રકરણ : ૧ માનવ સંસાધન વિકાસ

- માનવ સંસાધન વિકાસનો અર્થ અને વ્યાખ્યા.
- આર્થિક વિકાસમાં માનવ સંસાધન વિકાસની અગત્ય.
- ઔદ્યોગિક અને ગ્રામ્ય સંબંધોમાં માનવ સંસાધન વિકાસ અભિગમ.
- માનવ સંસાધન વિકાસ વ્યવસ્થાપન.
- સ્વાસ્થ અને કુટુંબ કલ્યાણ માટે માનવ સંસાધન વિકાસ.
- સંસ્થાઓ : પંચાયતી રાજ્યની, ઔદ્યોગિક અને સ્વૈચ્છિક.

પ્રકરણ : ૨ માનવ સાધન આયોજન

- માનવ સાધન આયોજનનો અર્થ.
- માનવ સાધન આયોજનની પ્રક્રિયા.
- માનવ સાધન આયોજનની પદ્ધતિઓની રીત.
- માનવ સાધન આયોજન.
- આયોજન માપન, માહિતીની પ્રથા, ઓડિટ, એકાઉન્ટિંગ અને ઉત્પાદન.
- માનવ શક્તિ આયોજન.
- અર્થ, ધ્યેય, અગત્ય અને વિકાસ આયોજિત અને બિનઆયોજિત સંસ્થાન.

પ્રકરણ : ૩ વ્યવસ્થાપનનું વર્તન

- વ્યક્તિગત પ્રક્રિયાઓ.
- વર્તન અને તેના આધારો.
- બોધાત્મક પ્રક્રિયાઓ : પ્રત્યક્ષીકરણ શિક્ષણ સ્વનો ખ્યાલ, વલણો, પ્રેરણા, તાન અને સમાયોજન.

- આંતરવ્યક્તિ પ્રક્રિયાઓ.
- સંદેશા વ્યવહાર પ્રતિપુષ્ટિ, વ્યવહાર વિશ્લેષણ(TA), સાંભળવું અને મદદના સંબંધો.
- જૂથ અને આંતરજૂથ પ્રક્રિયાઓ.
- જૂથ રચના અને પ્રક્રિયા, જૂથ વર્તન, જૂથ અગત્ય, સંઘર્ષ, સહકાર અને હરિફાઈ, નેતૃત્વ.

પ્રકરણ : ૪ સંસ્થાકીય પ્રક્રિયા

- ઔપચારિક સંસ્થાનાં પરિબળો : સત્તા અને અધિકાર, ભિન્નતા અને સંયોજન, રાજકીય વર્તન.
- કાર્ય વ્યવસ્થાપન અને કાર્યવિશ્લેષણ, નિયંત્રણનો વિસ્તાર, કાર્ય વ્યવસ્થાપનનું પરિણામ, કાર્ય જીવનની ગુણવત્તા.
- વ્યવસ્થાપન વિશ્લેષણનું નિદાન : સાધન અને પદ્ધતિઓ, પરિવર્તન અને વિકાસ, વૈકલ્પિક દરમ્યાનગીરી, પરિવર્તન લાવનારા પ્રતિનિધિ.

પ્રકરણ : ૫ કર્મચારી વ્યવસ્થાપન

- કર્મચારી વ્યવસ્થાપનનું ભારતમાં વાતાવરણ.
- કર્મચારી અધિકારીનું કાર્ય અને ફરજ.
- નિરીક્ષક અને ક્ષેત્ર પ્રબંધક કાર્ય વિશ્લેષણ.
- સલાહ અને ઔદ્યોગિક સંબંધો.

સંદર્ભ ગ્રંથો :

1. Dessler, C Navarkey, Human Resource Management, 10/e; New Delhi: PHI, 2011
2. Aswappama, Human Resource Management text book and cases-5 edition New Delhi: Tata McGraw-Hill
3. Agrawal T, Human Resource Management, Thomas learning; New Delhi.
4. Robbins, Stephen P., Timothy A Judge, and Seema Sanghi (2009). Organisational Behavior, 13/e; New Delhi: Pearson Education
5. Ivancevich M. John (2009). Human Resource Management, 10/e; New Delhi: Tata McGraw-Hill
6. Rao, V.S.P. (2005). Human Resource Management, 2/e; New Delhi: Excel Books

ઉદ્દેશ:

સંશોધન વિષય દ્વારા વિદ્યાર્થીઓ વિવિધ ક્ષેત્રમાં રહેલી સમસ્યાના ઊંડાણપૂર્વકના અભ્યાસ માટે અભિરુચિ વિકસાવી. આંકડાકીય વિશ્લેષણ, સંશોધન હેતુઓ, શરતો, અર્થઘટન અને માહિતી વ્યવસ્થાના કૌશલ્યનું પ્રસ્તુતીકરણ વિકસાવવું.

પ્રકરણ : ૧

- સંશોધનનો ખ્યાલ અને તેનાં સોપાનો.
- ગ્રામીણ વિકાસનાં ક્ષેત્રોમાં સંશોધનની ઉપયોગિતા.
- સંશોધનના પ્રકારો.

પ્રકરણ : ૨

- સમસ્યા : અર્થ અને વિશેષતાઓ.
- ઉપકલ્પના : અર્થ અને વિશેષતાઓ.
- ચલ : અર્થ અને પ્રકારો.
- સંશોધન ડિઝાઇન : અર્થ અને પ્રકારો.

પ્રકરણ : ૩

- નમૂના પદ્ધતિ : અર્થ અને પ્રકારો.
- પ્રાથમિક માહિતીનાં સ્ત્રોતો.
- રૂબરૂ મુલાકાત.
- પ્રશ્નાવલી.
- નિરીક્ષણ પદ્ધતિ.

પ્રકરણ : ૪

- માહિતીનું સંપાદન અને સાંકેતીકરણ
- માહિતીનું વર્ગીકરણ અને વિશ્લેષણ
 - આવૃત્તિ વિતરણ
 - મધ્યવર્તી સ્થિતિમાનનાં માપો
 - મધ્યક, મધ્યસ્થ અને બહુલક
 - મધ્યક વિચલન, ચતુર્થક વિચલન અને પ્રમાણિત વિચલન
 - સહસંબંધ : અર્થ, પ્રકારો અને વિધિ (સ્પીયરમેન)
 - માહિતીનું આલેખીય વિશ્લેષણ
- સારાણીકરણ

પ્રકરણ : ૫

- અહેવાલલેખન : અર્થ અને સારા અહેવાલલેખનની વિશેષતા.
- અહેવાલલેખનનાં પગથિયાં.
- સંશોધનમાં કમ્પ્યુટરની ઉપયોગિતા.

સંદર્ભ ગ્રંથો :

૧. સંશોધન પદ્ધતિ : ડી. એ. ઉચાટ
૨. સામાજિક અનુસંધાન : ડો. સુરેન્દ્રસિંહ, ઉત્તરપ્રદેશ હિંદી ગ્રંથ એકાદમી, લખનઉ.
૩. સંશોધન પદ્ધતિ : એ. જી. શાહ અને જે. કે. દવે. અનડા પ્રકાશન, અમદાવાદ.

ઉદ્દેશો:

- ✓ વ્યવસ્થાપકીય સિદ્ધાંતો અને કુશળતાઓ વિષે સમજણ કેળવવી.
- ✓ ગ્રામ્ય વિકાસના ક્ષેત્રે વ્યવસ્થાપકીય અભિગમ સ્પષ્ટ કરવો.
- ✓ સંપોષિત ગ્રામવિકાસ માટે વ્યવસ્થાપકીય પ્રક્રિયા, કર્મચારી વ્યવસ્થાપન અને ગ્રામીણ વ્યવસ્થાપકની ભૂમિકા વિશે પાયાની સમજણ ઊભી કરવી.

પ્રકરણ : ૧ વ્યવસ્થાપનનો ખ્યાલ : અર્થ, પ્રકૃતિ, સિદ્ધાંત, કાર્યો અને મહત્ત્વ

પ્રકરણ : ૨ વ્યવસ્થાપનની વિચારધારાઓ : પરંપરાગત, વૈજ્ઞાનિક, પ્રક્રિયા, ગાણિતિક અને માનવલક્ષી વિચારધારાઓ.

પ્રકરણ : ૩ ગ્રામીણ વિકાસ અને વ્યવસ્થાપન :

- ગ્રામીણ વિકાસમાં વ્યવસ્થાપનનું મહત્ત્વ.
- ગ્રામ વ્યવસ્થાપકની ભૂમિકા, જવાબદારીઓ અને પડકારો.
(ગ્રામવિકાસનાં વિવિધ ક્ષેત્રોના સંદર્ભમાં)

પ્રકરણ : ૪ આયોજન : અર્થ, લક્ષણ, પ્રક્રિયા, મહત્ત્વ અને પ્રકારો

- વ્યૂહાત્મક આયોજન, આયોજનની પૂર્વધારણાઓ.

પ્રકરણ : ૫ ધ્યેયલક્ષી સંચાલન : અર્થ, લક્ષણ, પ્રક્રિયા

- નિર્ણય ઘડતર : અર્થ, લક્ષણ, પ્રક્રિયા અને પદ્ધતિઓ.

પ્રકરણ : ૬ સંગઠન : અર્થ, લક્ષણ, મહત્ત્વ અને પ્રકાર

- કેન્દ્રીકરણ અને વિકેન્દ્રીકરણ.
- સત્તાની સોંપણી.

પ્રકરણ : ૭ દોરવણી અને નેતૃત્વ :

- દોરવણી : અર્થ, લક્ષણ, મહત્ત્વ, પદ્ધતિઓ, અસરકારક દોરવણીના પ્રમુખ ઘટકો (ગ્રામ્ય અને ધંધાકીય એકમના સંદર્ભમાં).
- નેતૃત્વ : અર્થ, લક્ષણ, શૈલી, મહત્ત્વ, તથા ગ્રામીણ ક્ષેત્રે અસરકારક નેતૃત્વ માટે આવશ્યક લક્ષણો.

પ્રકરણ : ૮ અભિપ્રેરણ અને માહિતીસંચાર :

- અભિપ્રેરણ :- અર્થ, મહત્ત્વ, અને વિચારધારાઓ (માસ્લો, હર્જબર્ગ, X અને Y)
- માહિતીસંચાર : અર્થ, મહત્ત્વ, પ્રક્રિયા, પ્રકાર, અવરોધતાં પરિબળો, અસરકારક માહિતી સંચારનાં આવશ્યક તત્ત્વો.

પ્રકરણ : ૯ સંકલન અને અંકુશ :

- સંકલન : અર્થ, મહત્ત્વ, પ્રક્રિયા અને પદ્ધતિઓ.
- અંકુશ : અર્થ, મહત્ત્વ, પ્રક્રિયા, પદ્ધતિઓ, અસરકારક અંકુશનાં તત્ત્વો.

પ્રકરણ : ૧૦ કર્મચારી વ્યવસ્થાપન : અર્થ, લક્ષણ, મહત્ત્વ અને કાર્યો

- (પસંદગી, તાલીમ, વિકાસ, બઢતી, બદલી)

સંદર્ભ ગ્રંથો :

1. પ્રબંધ કે સિક્કાંત, આર. એલ. નોલખા, આદર્શ પ્રકાશન, જયપુર.
2. જી. એસ. સુધા, પ્રબંધ કે સિક્કાંત, આરબીએસએ પબ્લિસિંગ, જયપુર.
3. એસ. એ. શરલેકર - પ્રિંસીપલ્સ ઓફ બિજનેસ મેનેજમેન્ટ અને મેનેજમેન્ટ વેલ્યુ ઓરિએન્ટેડ હોલેસ્ટિક એપ્રોચ, હિમાલયા પબ્લિસિંગ, નવી દિલ્લી.
4. નિર્મલસિંહ- પ્રિંસીપલ ઓફ મેનેજમેન્ટ, ટીપ એન્ડ ટીપ પબ્લિસિંગ
5. જી. આર. ટેરી, મેનેજમેન્ટ, વિકાસ પબ્લિસિંગ, નવી દિલ્લી.
6. જૈન લોકેશ અને પટેલ રાજીવ, પ્રબંધ ચિન્તન કી વિચારધારાએ, આરાધના પબ્લિકેશન, નવી દિલ્લી.
7. માથુર નવીન, મેનેજમેન્ટ થોટ - ત્રિવેદી આર. એસ., મેનેજમેન્ટ, નવીન પબ્લિસિંગ
8. કુંચ અને દ્વીરિચ, મેનેજમેન્ટ, ટાટા મેકગ્રો હીલ, નવી દિલ્લી.

RMGMT-૧૦૪

ગ્રામીણ વિકાસ વ્યવસ્થાપન

(કેડિટ-૫)

ઉદ્દેશો:

- ✓ ગ્રામીણ સામાજિક - આર્થિક અને સંસ્થાગત સંરચના વિશે પાયાનો ખ્યાલ સ્પષ્ટ કરવો.
- ✓ ગ્રામીણ વિકાસ માટે ઉપયોગી સહકારિતા, વિસ્તરણ જેવા સિદ્ધાંતોની સમજ વિકસાવવા.
- ✓ ગ્રામવિકાસની ગાંધી વિચારસરણી વિશે સમજણ કેળવવી.

પ્રકરણ : ૧ ગ્રામીણ સમુદાય

ભારતીય ગ્રામીણ સમુદાયનો પરિચય, ગામડું : ખ્યાલ અને વ્યાખ્યા, ભારતીય ગ્રામીણ સમુદાયનાં લક્ષણો, ભારતીય શહેરી સમુદાય, ગ્રામીણ અને શહેરી સમુદાય વચ્ચેનો તફાવત.

પ્રકરણ : ૨ ગ્રામીણ સામાજિક સ્તરીકરણ અને જ્ઞાતિ વ્યવસ્થા

સામાજિક સ્તરીકરણનો ખ્યાલ, ગ્રામીણ સમુદાયોમાં સામાજિક સ્તરીકરણ, જ્ઞાતિના પાયા ઉપર સામાજિક સ્તરીકરણ, જ્ઞાતિનો અર્થ અને તેનાં લક્ષણો, જ્ઞાતિનાં કાર્યો અને વિકાર્યો, જજમાની વ્યવસ્થા, પ્રભાવી જ્ઞાતિ અને આંતરજ્ઞાતીય સંઘર્ષો, ભારતીય જ્ઞાતિ વ્યવસ્થામાં પરિવર્તનો.

પ્રકરણ : ૩ ભારતીય ગ્રામીણ કુટુંબ વ્યવસ્થા

ભારતીય ગ્રામીણ કુટુંબ : અર્થ અને તેનાં લક્ષણો, ગ્રામીણ કુટુંબોનું માળખું, ગ્રામીણ કુટુંબનો સમાજ અને જ્ઞાતિ સાથેનો સંબંધ, ગ્રામીણ કુટુંબ વ્યવસ્થામાં પરિવર્તનો.

પ્રકરણ : ૪ ગ્રામીણ આર્થિક માળખું

ગ્રામીણ અર્થવ્યવસ્થા : આઝાદી પહેલાં અને આઝાદી પછી, ગ્રામીણ આર્થિક જીવનની લાક્ષણિકતાઓ, ગ્રામીણ આર્થિક જીવનમાં પરિવર્તનો અને તેનાં માટે જવાબદાર પરિબલો, ગ્રામીણ સમાજનાં આર્થિક સાધનો, કૃષિ અને તેનું ગ્રામીણ અર્થતંત્રમાં મહત્ત્વ, ભારતીય કૃષિ વ્યવસ્થાની લાક્ષણિકતાઓ, ભારતીય કૃષિ ક્ષેત્રે પરિવર્તનો, બિનકૃષિ વ્યવસાયો, ગ્રામીણ ઉદ્યોગો, જજમાની વ્યવસ્થા અને ગ્રામીણ અર્થતંત્ર, ગ્રામીણ સેવાઓ, ગ્રામીણ રોજગારી અને તેનું સ્વરૂપ.

પ્રકરણ : ૫ ગ્રામીણ વિકાસ

વિકાસ : અર્થ અને તેની વ્યાખ્યા, વિકાસના માપદંડો, વિકાસનાં પરિબલો, ગ્રામીણ વિકાસ: અર્થ અને વ્યાખ્યા, ભારતમાં ગ્રામીણ વિકાસના પ્રયત્નો : આઝાદી પહેલાં અને આઝાદી પછી, ગ્રામીણ વિકાસની વિવિધ યોજનાઓ, ગ્રામીણ વિકાસનાં બાધક પરિબલો, ગ્રામીણ વિકાસ અને પરિવર્તન.

પ્રકરણ : ૬ મહાત્મા ગાંધીના સંદર્ભમાં ગ્રામીણ વિકાસ

મહાત્મા ગાંધીના મતે ગ્રામીણ વિકાસ, ગામના સંદર્ભમાં મહાત્મા ગાંધીના વિચારો (મારા સ્વપ્નનું ભારત, સ્વરાજનો અર્થ અને ગ્રામ સ્વરાજ, સર્વોદય, વાલીપણનો સિદ્ધાંત, ગામડાં તરફ પાછા વળીએ, ગ્રામસેવા, પંચાયતી રાજ, જમીનના ખેડૂ, પશુપાલન, ગ્રામોદ્યોગ, ગ્રામ પ્રદર્શનો, ખાદી અને રેટિયો, ગ્રામસફાઈ, ગ્રામઆરોગ્ય, ગામડાંનો આહાર, ગામડાંના કાર્યકર્તા, કેળવણી, સ્ત્રી કેળવણી, વર્ણ વ્યવસ્થા, લઘુમતીઓ અને અસ્પૃશ્યતા).

પ્રકરણ : ૭ ગ્રામીણ વહીવટી માળખું

ગ્રામીણ વહીવટી માળખું : ત્રિ-સ્તરીય વહીવટીતંત્ર, પંચાયતી રાજ વ્યવસ્થા : અર્થ, હેતુઓ અને મહત્ત્વ, પંચાયતી રાજવ્યવસ્થાનો ઇતિહાસ, ગ્રામ પંચાયત, તેની રચના અને તેનાં કાર્યો, તાલુકા પંચાયત, તેની રચના અને તેનાં કાર્યો, જિલ્લા પંચાયત, તેની રચના અને તેનાં કાર્યો, પંચાયતી રાજ વ્યવસ્થાની ગ્રામીણ સમાજ પર અસર, પંચાયતી રાજ વ્યવસ્થામાં સ્ત્રીઓની ભૂમિકા અને મહત્ત્વ.

પ્રકરણ : ૮ સહકાર વ્યવસ્થાપન અને ગ્રામીણ વિકાસ

સહકાર : અર્થ સહકારી પ્રવૃત્તિ, સહકારના સિદ્ધાંતો, સહકારી પ્રવૃત્તિ : અર્થ અને સ્વરૂપ, ગ્રામીણ વિકાસમાં સહકારી પ્રવૃત્તિની ભૂમિકા.

પ્રકરણ : ૯ ગ્રામીણ વિસ્તરણ પદ્ધતિઓ

વિસ્તરણનો અર્થ, ગ્રામીણ વિકાસના સંદર્ભમાં વિસ્તરણનું મહત્ત્વ, ગ્રામીણ વિસ્તરણ પદ્ધતિઓ.

પ્રકરણ : ૧૦ ગ્રામીણ પરિવર્તન

ગ્રામીણ સમાજમાં પરિવર્તનના અભિગમો, ભારતીય ગ્રામીણ સમાજમાં પરિવર્તનનાં પરિબલો, ગ્રામીણ સમાજમાં પરિવર્તનની પદ્ધતિઓ, ભારતીય ગ્રામીણ સમાજમાં પરિવર્તનો : સ્વરૂપ, પ્રક્રિયાઓ અને પ્રવાહો.

સંદર્ભ ગ્રંથો :

1. ગ્રામીણ સમાજશાસ્ત્ર – એ. આર. દેસાઈ
2. રૂરલ ડેવલપમેન્ટ – વસન્ત દેસાઈ
3. સહકાર દર્શન – જગદીશ મુલાણી
4. ગ્રામ સ્વરાજ – ગાંધીજી
5. રૂરલ ડેવલપમેન્ટ ઇન ઇન્ડિયા – કે. આર. ગુપ્તા, એટલાંટિક પબ્લિકેશન, નવી દિલ્લી.

(Computer Application for Management)

Objectives:

- To familiarize the students with basic computer concepts.
- To provide the necessary skills to understand and efficiently use various Commonly used software and specialized packages.
- To familiarize students with technologies like networking and internet and to build skills in applying these technologies to various business processes and emerging areas in information technologies.

Unit-1 Fundamentals of Computers

- What is computer, Types, Characteristics, and Advantages-Disadvantages?
- Generation of computers, Microcomputer, Minicomputer, Main computer, Mainframes, Super computer, Network computer.
- Function and components of a computer, Central Processing Unit (CPU), Memory, How CPU and Memory works.
- Memory, Auxiliary Storage Devices, Input Devices, Output Devices, System Devices.

Unit-2 Computer Software and Operating System

- Software, Software Types: System Software, Application Software.
- Operating system, how operating system can works, classification of operating system: single User, Multi User, Multiprocessing, Multitasking, Multithreading, Real time. User interface.
- GUI and advantages over CUI.

Unit-3 Windows Operating System

- Windows OS, category and its advantage.
- Working with Windows, windows Basic Control, Start button, Desktop icons & Task bar.
- Start Menu: Program, Document, Favorites, Find, Help, Run.
- Working with Accessories Window Explorer Management
- Settings: Control Panel, Printer, Start menu, Taskbar, Folder Option.

Unit-4 Word Processing Software

Microsoft Word – The different functionalities in the Microsoft Word software, Getting Started, Working With Documents, Customize the Word Environment, Editing a Document, Formatting Text, Formatting Paragraphs, Styles, Adding Tables, Graphics, Proofing a Document, Page Formatting, Table of Contents, Creating Web Pages, Lists, References and Citations, Mail merge and etc...

Unit-5 Spreadsheets Software

Microsoft Excel – Getting Started, Customize Excel, Working with a Workbook, Manipulating Data, Modifying a Worksheet, Performing Calculations, Sort and Filter, Graphics, Charts, Formatting a Worksheet, Developing a Workbook, Customize the Layout, Page Properties and Printing

Unit-6 Presentation Graphics

What is a Presentation, why are Presentations graphics required, Physical Components of a Presentation, how make effective Presentations.

Microsoft PowerPoint –

Getting Started, Customize, Creating a Presentation, Working with Content

Formatting Text, Adding Content, Graphics, Tables, Charts, Slide Effects, Applying a design template; Creating a hierarchy, Slide Sorter view; Running the slide show; Printing the slides and etc....

Unit-7 Introduction to Networking

- What Is a Network? : The Concept of Networking, Advantages, Types of Networks: LANs, MANs and WANs. Example of Network.
- Network Configuration: Peer-to-Peer Networks, Server-Based Network and specialized server.
- Network Topology, Network interface card.
- Network Operating Systems : Network Services, Network Security, Network Performance.
- Network Environment : User, Groups, Computer, Sharing, Rights, access, Domain and workgroup.

Unit-8 Internet technology-I

- What is internet, History, Internet uses, Internet users.
- Dial up access, Dedicated / Direct connection, Shell & TCP/IP Account, Domain Name, IP address.
- World wide web, How www is work, www Browsing : Internet Explorer, URL, Search.
- Introduction to E-mail, E-mail Sending & Receiving Tech, Mail protocol, Mail client. creation and execution.

Unit-9 Internet technology-II

- Internet Protocol : File transfer protocol, http, Telnet etc.
- Chat, conference, Messenger on Internet.
- Search Engine advance utility
- Blog, Concept of social networking site.

Unit-10 Virus Detection and Elimination

- Viruses, Trojan Horses, Worms, How does a virus infected a computer, File infectors, Disk infectors, Virus weaknesses, Virus detection, Cleaning file, Partition and Boot sector infectors. Anti virus Software and maintaining computer

Books :

1. Leon & Leon Introduction to Computers, Vikas publishing House, New Delhi.
2. Comer 4e, Computer networks and Internet, Pearson Education.
3. Comdex computer course
4. internet for beginners by hemang antani
5. Computer Network by Dr. Satish Patel

ઉદ્દેશો:

- ✓ ગાંધીવિચારનું અર્થશાસ્ત્ર અને સામાન્ય પ્રવાહના અર્થશાસ્ત્રની સમજણ સંપોષિત ગ્રામવિકાસની દૃષ્ટિએ ઊભી કરવી.
- ✓ અર્થશાસ્ત્રનાં સૈદ્ધાંતિક પાસાંઓ માંગ, પુરવઠો, કિંમત, મળતરના નિયમો અને ખર્ચ વિશ્લેષણ વિશે સમજણ કેળવવી.
- ✓ સંચાલકીય અર્થશાસ્ત્રની સામાજિક જવાબદારી વિશે સભાનતા લાવવી.

પ્રકરણ : ૧ સંચાલકીય અર્થશાસ્ત્રનું સ્વરૂપ અને કાર્યક્ષેત્ર

- સંચાલકીય અર્થશાસ્ત્રની વ્યાખ્યા.
- સંચાલકીય અર્થશાસ્ત્રનું સ્વરૂપ.
- સંચાલકીય અર્થશાસ્ત્રનું કાર્યક્ષેત્ર.

પ્રકરણ : ૨ માંગનું વિશ્લેષણ

- માંગનો ખ્યાલ, માંગના પ્રકાર, માંગને નક્કી કરતાં પરિબલો.
- માંગનો નિયમ, નિયમ લાગુ પડવાનાં કારણો અને અપવાદ (ગિફ્ટિન).
- માંગની આગાહી - અર્થ, ઉદ્દેશ, ઘટક, પ્રક્રિયા અને વિધિઓ.

પ્રકરણ : ૩ માંગ અને પુરવઠાની સ્થિતિસ્થાપકતા

- માંગની સ્થિતિસ્થાપકતા - અર્થ અને પ્રકારો.
- પુરવઠા - અર્થ, નિયમ, પ્રકાર, અસર કરતાં પરિબલો.
- પુરવઠાની સ્થિતિસ્થાપકતા - અર્થ, વિશેષતાઓ, પ્રકાર.

પ્રકરણ : ૪ ઉત્પાદન વિશ્લેષણ / મળતરનો નિયમ

- ઉત્પાદન વિશ્લેષણનો અર્થ અને વિશેષતાઓ.
- નિયમની વ્યાખ્યા અને તેની વિસ્તૃત સમજૂતી.
- કદ વિકાસના લાભો અને ગેરલાભો.

પ્રકરણ : ૫ ખર્ચ વિશ્લેષણ

- ખર્ચ અને તેનો અર્થ.
- ખર્ચના વિવિધ ખ્યાલો.

પ્રકરણ : ૬ હરીફાઈ

- હરીફાઈનો અર્થ અને પ્રકારો (પૂર્ણ હરીફાઈ, ઇજારાયુક્ત હરીફાઈ અને અલ્પહસ્તક હરીફાઈ)

પ્રકરણ : ૭ ઇજારો

- ઇજારાનો અર્થ અને તેના પ્રકારો

પ્રકરણ : ૮ કિંમત

- કિંમત નિર્ધારણનો ખ્યાલ
- વિવિધ પ્રકાર
- કિંમત નિર્ધારણની પદ્ધતિઓ
- કિંમત ભેદભાવ

પ્રકરણ : ૯ રોકાણ વિશ્લેષણ

- અર્થ અને મહત્ત્વ
- નાણાંનો પ્રવાહ અને રોકાણની ઉપયોગિતાનું માપ
- મૂડીરોકાણના મૂલ્યાંકનની પદ્ધતિઓ
- મૂડી અંદાજ-પત્ર

પ્રકરણ : ૧૦ સંચાલકીય અર્થશાસ્ત્રમાં સામાજિક જવાબદારી અને ગાંધીવિચાર

- સંચાલકીય અર્થશાસ્ત્ર - સામાજિક જવાબદારીની જરૂરિયાત અને પ્રક્રિયા.
- ગાંધીવિચારની દૃષ્ટિએ ગ્રામ્યક્ષેત્રે સંચાલકીય અર્થશાસ્ત્રનું સ્વરૂપ અને તેની વર્તમાન પ્રાસંગિકતા.

સંદર્ભ ગ્રંથો :

1. ત્રિવેદી ડી. એન., મેનેજરિયલ ઇકોનોમિક્સ, વિકાસ પબ્લિસિંગ, નવી દિલ્લી.
2. અર્થશાસ્ત્રના સિદ્ધાંતો, મગનભાઈ દેસાઈ, નવજીવન પ્રકાશન.
3. ગ્રામ સ્વરાજ, ગાંધીજી, નવજીવન પ્રકાશન.
4. ચૌધરી સી.એમ., રૂરલ ઇકોનોમિક્સ, સબલાઇમ પબ્લિકેશન
5. મિશ્રા પુરી, ઇકોનોમિક્સ ફોર મેનેજમેન્ટ, હિમાલયા પબ્લિસિંગ, નવી દિલ્લી.
6. ચૌધરી આર., મેનેજરિયલ ઇકોનોમિક્સ, એસ. યાંદ એન્ડ સન્સ, નવી દિલ્લી.

ઉદ્દેશો:

માઇક્રો લેવલ પ્લાનિંગ અને સફળ પરિયોજના વ્યવસ્થાપન માટે વિદ્યાર્થીના જ્ઞાન અને કૌશલ્ય વિકાસનું ઘડતર કરવું. વ્યવસ્થાપકીય ટેકનિકોનો અભ્યાસ અને અમલીકરણ દ્વારા શક્યતાનો અભ્યાસ. રિપોર્ટ, પ્રોજેક્ટ, પરિયોજના અમલીકરણ અને પરિયોજના નિરીક્ષણ જેવાં વિવિધ પાસાંને તપાસવાં.

પ્રકરણ : ૧

- પરિયોજનાનો અર્થ અને પરિયોજનાનું વર્ગીકરણ.
- પરિયોજના સંચાલન, પરિયોજના સંચાલન પ્રક્રિયા.

પ્રકરણ : ૨

- પરિયોજના જીવનચક્રના તબક્કા.
- પરિયોજના સંચાલકની ભૂમિકા અને જવાબદારી.
- પરિયોજના ટીમ.
- પરિયોજના નોટબુક.
- પરિયોજના સંચાલન પ્રયુક્તિઓ.

પ્રકરણ : ૩

- પરિયોજનાના હેતુ અને ધ્યેયોનું ઘડતર અને સ્પષ્ટતા.
- સ્વોટ વિશ્લેષણ.
- પરિયોજના આયોજન.
- પરિયોજના ઘડતર પ્રક્રિયા.

પ્રકરણ : ૪

- પરિયોજના આયોજન અને ઘડતર માટે જરૂરી શક્યતાઓના અભ્યાસ : ટેકનિકલ શક્યતાઓ, આર્થિક અને બજારની શક્યતાઓ, સંચાલકીય અને કાર્યાત્મક શક્યતાઓ અને નાણાકીય શક્યતાઓ.

પ્રકરણ : ૫

- પરિયોજના નાણાકીય દૃષ્ટિએ વિશ્લેષણ
- (1) પરત આપ સમય (૨) હિસાબી વળતરના દરની પદ્ધતિ (૩) વર્તમાન મૂલ્યની પદ્ધતિ: ચોખ્ખા વર્તમાન મૂલ્યની પદ્ધતિ, આંતરિક વળતરના દરની પદ્ધતિ, ખર્ચ - લાભ વિશ્લેષણ (થિયરી અને ગણતરીના સરળ દાખલા).

પ્રકરણ : ૬

- વર્ક બ્રેક ડાઉન સ્ટ્રક્ચર (WBS)
- શિડ્યુલિંગ
- પરિયોજના સમય અને ખર્ચના અંદાજ

પ્રકરણ : ૭

- પૈ અને સી.પી.એમ. કાર્યક્રમ. (થીયરી અને ગણતરીના સરળ દાખલા)

પ્રકરણ : ૮

- પરિયોજના વ્યવસ્થાતંત્ર. (શ્રેણિક વ્યવસ્થાતંત્ર)
- પરિયોજના અમલીકરણ કાર્યક્રમ(PEP).
- પરિયોજના કાર્યચાલક માર્ગદર્શિકા.

પ્રકરણ : ૯

- પરિયોજના દેખરેખ, દોરવણી અને સંકલન કાર્ય.
- પરિયોજના મૂલ્યાંકન અને અંકુશ કાર્ય.
- માહિતી સંચાર અને સંચાલનલક્ષી માહિતી સંહિતિ.
- પોસ્ટમોર્ટમ વિશ્લેષણ.

પ્રકરણ : ૧૦

- પરિયોજના રિપોર્ટ (નમૂનાનો).

સંદર્ભ ગ્રંથો :

1. Meredith, Jack R. and Samuel J. Mantel (2010). *Project Management*, 7/e; New Delhi: Wiley India
2. Gray F. Clifford and Erik W. Larson (2008). *Project Management*, 3/e; New Delhi: Tata McGraw-Hill
3. Prasanna Chandra (2008). *Projects - Planning, Selection, Financing, Implementation and Review*, 6/e; New Delhi: Tata McGraw-Hill
4. B.M. Patel : Project Management

ઉદ્દેશો:

- ✓ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓનું સ્વરૂપ અને ગ્રામવિકાસમાં તેમની ભૂમિકા અને વર્તમાન પ્રાસંગિકતા વિશે સમજણ વિકસાવવી.
- ✓ સ્વૈચ્છિક સંસ્થા સંચાલન વિશે કાયદાકીય, વહીવટી અને વ્યવસ્થાપકીયની સૈદ્ધાંતિક સમજ ઊભી કરવી.
- ✓ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાના સંદર્ભમાં પરિયોજના વિકાસ અને વ્યવસ્થાપન તથા કર્મચારી વ્યવસ્થાપન માટેનો ટેકનો-મેનેજરિયલ વિભાગો તેમજ સામાજિક સ્વીકાર્યતા વિશે સમજણ કેળવવી.

પ્રકરણ : ૧ સ્વૈચ્છિક સંસ્થા : પ્રકાર, કાર્યક્ષેત્ર અને ભૂમિકા

- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાનો અર્થ.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓના ફાયદા અને ગેરફાયદા.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓના પ્રકાર.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓની ભૂમિકા.

પ્રકરણ : ૨ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓની લાક્ષણિકતાઓ અને મુદ્દાઓ.

- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓની લાક્ષણિકતાઓ.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓના ધ્યેય, હેતુઓ અને વિચારધારા.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓનું ભવિષ્યનું આયોજન અને જરૂરિયાત.

પ્રકરણ : ૩ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાની રચના

- ટ્રસ્ટ તરીકે.
- સોસાયટી નોંધણી કાયદો, 1860 અંતર્ગત.
- બિનનફાકારક કંપની તરીકે.

પ્રકરણ : ૪ ભારતમાં સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓની ભૂમિકા

- સ્વૈચ્છિક ચળવળ - આઝાદી પહેલા અને આઝાદી પછી.
- સ્વૈચ્છિક ક્ષેત્રનો વિકાસ અને વૃદ્ધિ.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓનું મૂલ્યાંકન.
- ભારતના વિકાસમાં સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓની ભૂમિકા.

પ્રકરણ : ૫ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓમાં નાણાકીય વ્યવસ્થાપન

- ભંડોળ એકઠું કરવા અંગે.
- નાણાકીય હિસાબ અને હિસાબી પદ્ધતિ.
- નાણાકીય વ્યવસ્થાપન.
- ઓડિટ

પ્રકરણ : ૬ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓના વેરા અંગેના કાયદાઓ અને જોગવાઈ

- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ માટે આવકનાં સ્રોતો.
- આવકવેરા કાયદો, 1961 અંતર્ગત સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ માટેની જોગવાઈઓ.
- એફ.સી.આર.એ. નોંધણી.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓની વેચાણવેરા અંગેની જવાબદારી.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓમાં ટી.ડી.એસ.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ માટે સર્વિસ ટેક્સ.

પ્રકરણ : ૭ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓમાં માનવ સંસાધન વ્યવસ્થાપન

- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓમાં માનવ સંસાધન.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાનું સભ્યપદ.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાનું વહીવટી માળખું, સત્તાઓ અને જવાબદારીઓ.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓમાં કર્મચારી વ્યવસ્થાપન વિષયક મુદ્દાઓ.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થા ક્ષેત્રે કર્મચારી વ્યવસ્થાપન અને સમસ્યાઓ.

પ્રકરણ : ૮ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓમાં ભંડોળ

- આવકનાં સ્રોત.
- ભંડોળ એકત્રીકરણ.
- સરકારી ભંડોળ.
- આંતરરાષ્ટ્રીય ભંડોળ.
- સ્થાનિક ભંડોળ.
- ભંડોળનાં અન્ય સ્રોત.

પ્રકરણ : ૯ પરિયોજના વ્યવસ્થાપન

- પરિયોજના દરખાસ્ત.
- પરિયોજનાનું અમલીકરણ.
- પરિયોજનાની દેખરેખ અને અંકુશ.
- પરિયોજના મૂલ્યાંકન.

પ્રકરણ : ૧૦ સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓની બદલાતી ભૂમિકા

- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓમાં મૂલ્યો.
- બદલાતા પરિપ્રેક્ષ્યમાં સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓની ભૂમિકા.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓનો સામાજિક સ્વીકાર.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓનું ક્રેડિટ રેટિંગ.
- સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓ સામેના પડકારો.
- એન.જી.ઓ. નેટવર્કિંગ.

સંદર્ભ ગ્રંથો :

1. **Capacity Building For NGOs: Making it Work by Rick James and John Hailey, Praxis Series**
2. **Principles of NGO Management**, by Phiroshaw Camay and Anne J. Gordon (1997) ISBN 0-620-21371-X
3. **Reddapa Reddy V & "NGO's and People's Role in Joint Forest Management"**, Chenna Reddy D Kurukshetra, august 1998
4. **Reddapa Reddy V " People's Participation and Farest Management in India: Few Emerging Issues"**, AsiaPasific Journal of Rural Development, January 2000

ઉદ્દેશો:

- ✓ ગ્રામવિકાસનાં જુદાં જુદાં કાર્યાત્મક અને વિશિષ્ટ ક્ષેત્રોનાં વ્યવસ્થાપન માટે સૈદ્ધાંતિક અને વ્યાવહારિક સમજણ ઊભી કરવી.
- ✓ રાષ્ટ્રના વિકાસના સંદર્ભ વિશિષ્ટ ક્ષેત્રોમાં કાર્ય કરવાની સંવેદના અને સંકલિત વિકાસની સોચ વિકસાવવી.
- ✓ જુદાં જુદાં લક્ષ્ય જૂથ અને ક્ષેત્ર વિભેદીકરણની પ્રાથમિકતાઓ તેમજ તેમના સાથે કામ કરવાની વિશિષ્ટ પદ્ધતિ સમજવી.

પ્રકરણ : ૧ ટકાઉ ખેતી

- સંકલ્પના, પદ્ધતિઓ, ફાયદાઓ, સજીવ ખેતી શા માટે ? અસરકરતાં પરિબળો અને ઉકેલો.

પ્રકરણ : ૨ ઉદ્યોગ સાહસિકતા

- અર્થ, આવશ્યકતા, મહત્ત્વ.
- સાહસિકતા વ્યવસ્થાપન અને આવશ્યક ટેકનિકલ તથા નાણાકીય જોગવાઈઓ.
- ગ્રામીણ હસ્તકલા અને ગૃહઉદ્યોગોની સ્થિતિ.

પ્રકરણ : ૩ ગ્રામીણ આરોગ્ય

- ભારતમાં આરોગ્યની સ્થિતિ, ઉપલબ્ધ સેવાઓનું સંગઠનાત્મક માળખું અને પ્રમુખ કાર્યક્રમો.

પ્રકરણ : ૪ ગ્રામીણ શિક્ષણ

- વિકાસમાં શિક્ષણની ભૂમિકા.
- આઝાદી પછી શૈક્ષણિક વિકાસના પ્રયાસો, નીતિઓ અને કાર્યક્રમો.
- અસરકારકતાની દૃષ્ટિએ તેનું મૂલ્યાંકન.

પ્રકરણ : ૫ ગ્રામીણ વિકાસમાં વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી

- ગ્રામીણ ક્ષેત્રમાં વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીનો ઉપયોગ અને તેને અસર કરતા પરિબળો.
- વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજીના અમલ માટેની વ્યૂહરચનાઓ.
- ઊર્જા અને ગ્રામીણ વિકાસ.

પ્રકરણ : ૬ ગ્રામીણ સંસ્થાગત સંરચના

પ્રકરણ : ૭ વન વ્યવસ્થાપન : વન, તેના ઉપયોગો અને જૈવિક વિવિધતા

પ્રકરણ : ૮ જળ સંસાધન વ્યવસ્થાપન

- પાણીનું મહત્ત્વ.
- પાણીની ગ્રામીણક્ષેત્રે મુશ્કેલીઓ.
- પાણી સંચય અને સંગ્રહની પ્રાચીન અને અર્વાચીન પદ્ધતિઓ.
- પાણી માટે સરકાર અને અન્ય સંસ્થાઓના પ્રયત્નો.
- જળ આયોજન અને વ્યવસ્થાપન.

પ્રકરણ : ૯ આપત્તિ વ્યવસ્થાપન

- આફત અને આફત વ્યવસ્થાપનની વ્યાખ્યા, અર્થ.
- આફતના પ્રકારો (કુદરતી, માનવસર્જિત અને અન્ય).
- આફત વ્યવસ્થાપનની લાક્ષણિકતાઓ.
- આફત વ્યવસ્થાપનની આવશ્યકતાઓ અથવા મહત્ત્વ.
- આફત વ્યવસ્થાપનના ઘટકો.
- આફત વ્યવસ્થાપનમાં શૈક્ષણિક સંસ્થાઓની ભૂમિકા.

પ્રકરણ : ૧૦ અનુસૂચિત જનજાતિ અને વિકાસ

- અભિગમ, સામાજિક આર્થિક સ્થિતિ.
- સામાજિક, શૈક્ષણિક અને આર્થિક વિકાસના પ્રયાસો.

સંદર્ભ ગ્રંથો :

1. N.I.R.D. : Rural Development in India Some Facets
2. Vasant Desai : A Study of Rural Economy
3. Nanavati & Anjalia : The Indian Rural Problems
4. Sharma & Malhotra : Integrated Rural Development
5. Misra & Sharma : Problems and Prospects of Rural Development
6. Venkata Reddy K : Rural Development In India Poverty and Development
7. Lakshman & Narayan : Rural Development in India

(Management Information System)

Objective :

The course is to develop an understanding of the information technology infrastructure and Information Systems (IS) management framework of E-business. After going through the course the students will be able to identify the different components of information system and technologies and to manage them. Develop an insight as to how information systems influence business strategy. Develop the ability to contribute meaningfully towards information system selection.

Unit-1 Information and Management

- Data, Data processing and Information- Information Generator- Management of Information- Nature and Source of Information- Types of Information- Qualities of Information- Uses of Information.
- Need of computer based Information System in organization, Implantation of computerization.
- Reasons for initiating Information system (5'Cs).
- System concept - System classification - System element- Characteristics of System - Open and Closed loop systems - Information and Organization.

Unit-2 System Analyst and Structured, Decision Analysis

- Role and Tasks of a System Analyst- Attributes of a System Analyst
- Data Flow Diagrams- Data Dictionary.
- Structured English- Decision Table- Decision Tree.

Unit-3 System Development methods

- System Development life cycle method (SDLC) (Project Definition, Feasibility Study, Investigation & Analysis, System Design, Evaluation, Modification & Maintenance)
- Data Input Methods: Data Input- Coding Techniques- Validating Input Data Interactive Data Input (form factor).
- Designing Outputs: Objective of Output Design- Design of Output Reports- Design of Screens- Use of Business Graphics.

Unit-4 Database Management-I

- Database design concept, DBMS, Feature of DBMS, Structure of DBMS Package.
- Features and Basic of RDBMS model. Elements of database, Database Administrator, Data types, Field properties.
- E-R model

Unit-5 Database Management-II

- Database Management Using Access: Working with Table
- Working with Forms, Reports
- Working with Queries
- Sorting & filtering
- Import Data from a spreadsheet.

Unit-6 Information System

- Management Information System (MIS) : Definitions - Benefits - functions- Characteristics - Role - Components of Information System- Three Dimension of IS- Information System means Computer?.
- MIS Concept and Types: Types of information System- Supports of Information System- MIS as a pyramid- Establishing an MIS.

- How MIS works?- MIS and Information Resources Management (IRM)
- Implementing an MIS - Modules of MIS- MIS tools and Selection-
Information System in Organization.

Unit-7 Types of Information System-I

- Transaction Processing System (TPS) : Definitions -Types - Online Systems - Batch Processing - Real time processing - Time sharing- End user Computing and its components- Information Centre.
- Decision Support System (DSS)
- Office automation System (OAS)

Unit-8 Types of Information System-II

- Executive Support System (ESS)
- Strategic Information System (SIS)
- Business Intelligence system (BIS)
- Geographical Information system (GIS)

Unit-9 Enhancing & Knowledge Management

- Data ware house
- Data mining
- Knowledge system and Types.
- Expert system
- Artificial Intelligence (AI)

Unit-10 Information Control, Audit, Testing and Security

- Control, Audit , Testing and Security of Information system

Note: Emphasis should be given on management oriented problems and cases as compared to technical problems expected from computer management students.

Books Recommended:

- Management Information Systems, Laudon and Laudon, 7th Edition, Pearson
- Management Information Systems, Jawadekar, Tata McGraw Hill
- Management Information Systems, Murty
- Analysis and Design of Information Systems, Rajaraman, Prentice Hall
- O'Brien, James A. and George M. Marakas (2007). Management Information Systems, 7/e; New Delhi: Tata McGraw-Hill
- Laudon, Kenneth C. and Jane P. Laudon (2007). Management Information System- Managing the Digital Firm, 9/e; New Delhi: Prentice Hall
- MIS – In Knowledge Economic - P.T. Joseph & Sanjay Mohapatra – PHI

ઉદ્દેશો:

- ✓ વિદ્યાર્થીઓને બજાર વ્યવસ્થાપનના અર્થ, સ્વરૂપ, પ્રક્રિયા, વિવિધ વિભાવનાઓ તથા તેના વિસ્તૃત કાર્યક્ષેત્રનું જ્ઞાન આપવું.
- ✓ માર્કેટિંગ મિશ્રણની વિવિધ નીતિઓ, નિર્ણયો, સિધ્ધાંતો તથા વ્યૂહરચનાઓની જાણકારી આપવી.
- ✓ વિદ્યાર્થીઓને આધુનિક માર્કેટિંગના ખ્યાલોથી અવગત કરવા તથા ગ્રામ્ય વિકાસ તેમજ રાષ્ટ્રીય વિકાસ ક્ષેત્રે ગ્રામીણ બજાર વ્યવસ્થાપનની વિસ્તરતી જતી સીમાઓ પ્રત્યે સભાનતા અને સજાગતા કેળવવી.

પ્રકરણ : ૧ માર્કેટિંગ એટલે શું? તેનો અર્થ અને સ્વરૂપ, માર્કેટિંગ વિભાવનાની ઉત્ક્રાંતિના તબક્કાઓ, માંગની વિભિન્ન પરિસ્થિતિમાં માર્કેટિંગ કાર્ય.

પ્રકરણ : ૨ બજાર પર્યાવરણ અને પર્યાવરણ તપાસ.

પ્રકરણ : ૩ બજાર માહિતી તંત્ર અને બજાર સંશોધન.

પ્રકરણ : ૪ ગ્રાહક વર્તણૂક.

પ્રકરણ : ૫ બ્રાન્ડિંગ, કિંમત નિર્ધારણ વ્યૂહરચનાઓ.

પ્રકરણ : ૬ અભિવૃદ્ધિ નિર્ણયો - અભિવૃદ્ધિ મિશ્ર, જાહેરાત, વેચાણ અભિવૃદ્ધિ, પબ્લિસિટી અને વ્યક્તિગત વેચાણ, માહિતીસંચાર નિર્ણયો.

પ્રકરણ : ૭ ગ્રામીણ બજાર વ્યવસ્થાપન - ખેતપેદાશોની વેચાણ વ્યવસ્થા, દૂધ અને તેની પેદાશોના વેચાણની વ્યવસ્થા, અન્ય પેદાશો જેવી કે ગ્રામ્ય કારીગરો દ્વારા ઉત્પાદિત પેદાશોની બજાર વ્યવસ્થા.

પ્રકરણ : ૮ ચેનલ સંચાલન.

પ્રકરણ : ૯ બજાર સંચાલન પ્રક્રિયા.

પ્રકરણ : ૧૦ બજાર વિભાજન - લક્ષ્યાંકન અને પેદાશ સ્થાનીકરણ.

સંદર્ભ ગ્રંથો :

- બેઝિક્સ ઓફ માર્કેટિંગ મેનેજમેન્ટ, ડૉ. આર.બી. રુદાની, સુલતાન ચંદ એન્ડ કં. નવી દિલ્હી.
- મોર્ડન માર્કેટિંગ, એસ. એ. શેરલેકર, હિમાલયા પબ્લિસિંગ હાઉસ, નવી દિલ્હી.
- રૂરલ માર્કેટિંગ, સનલકુમાર વેલાયુધન, રિસ્પોન્સ બુક્સ, નવી દિલ્હી.
- માર્કેટિંગ મેનેજમેન્ટ, ફિલીપ કોહલર.
- માર્કેટિંગ મેનેજમેન્ટ, વર્મા અને અગ્રવાલ, ફોરવર્ડ પબ્લિસિંગ કં.
- ધંધાકીય વ્યવસ્થા અને સંચાલન, બી. એસ. શાહ પ્રકાશન.

ઉદ્દેશો:

- ✓ વિદ્યાર્થીઓને નામાનાં મૂળ તત્ત્વો, વ્યવહારો, ખાતાઓ, આમનોંધ, પેટાનોંધો, ખતવણી, કાયું સરવૈયું તેમજ પાકા સરવૈયા વિશે સૈદ્ધાંતિક તેમજ વ્યવહારિક જ્ઞાન આપવું.
- ✓ નાણાકીય સંચાલનનો અર્થ તથા આધુનિક યુગમાં તેના વધતાં જતાં મહત્ત્વ વિશે વિદ્યાર્થીઓને માહિતગાર કરવા તથા નાણાંની પ્રાપ્તિ તેમજ તેના કાર્યક્ષમ ઉપયોગ અને સંચાલન વિશે જ્ઞાન આપવું.
- ✓ નાણાકીય હિસાબો ઉપરાંત નાણાકીય નિર્ણયો, વિશ્લેષણ, નીતિઓ વિશે વિદ્યાર્થીઓને સમજ આપવી.
- ✓ ગ્રામીણ ધિરાણ વ્યવસ્થાપન, બેંકોનો ફાળો, ધિરાણ વગેરે બાબતોની ચર્ચા કરવી.

- પ્રકરણ : ૧** નામાનાં મૂળ તત્ત્વો, પ્રાથમિક પરિચય, આમનોંધ, પેટાનોંધો
- પ્રકરણ : ૨** ખતવણી
- પ્રકરણ : ૩** કાયું સરવૈયું
- પ્રકરણ : ૪** હવાલાનોંધ તેમજ પાકું સરવૈયું (વાર્ષિક હિસાબો) (ગણતરીના સરળ દાખલાઓ)
- પ્રકરણ : ૫** બિનવેપારી સંસ્થાના વાર્ષિક હિસાબો અને કોમ્પ્યુટર એપ્લિકેશન
- પ્રકરણ : ૬** નાણાકીય સંચાલન - અર્થ, સમજૂતી
- પ્રકરણ : ૭** બજેટિંગ - મૂડી બજેટ (ગણતરીના સરળ દાખલાઓ)
- પ્રકરણ : ૮** ગુણોત્તર વિશ્લેષણ (ગણતરીના સરળ દાખલાઓ)
- પ્રકરણ : ૯** ગ્રામીણ ધિરાણ વ્યવસ્થાપન - ગ્રામીણ ક્ષેત્રે થતાં ધિરાણોમાં બેંકોનો ફાળો, લાંબા અને ટૂંકા ગાળાનું ધિરાણ મેળવવાની પ્રક્રિયા, નાના ઉદ્યોગકારોને આપવામાં આવતાં ધિરાણો.
- પ્રકરણ : ૧૦** ઓડિટિંગ - અર્થ, સિદ્ધાંતો, સ્વૈચ્છિક સંસ્થાઓનું ઓડિટ કરતી વખતે ધ્યાનમાં રાખવાની બાબતો.

સંદર્ભ ગ્રંથો :

- ફાઇનાન્સિયલ મેનેજમેન્ટ, આઇ. એમ. પાંડે, વિકાસ પબ્લિસિંગ હાઉસ પ્રા. લિ.
- ફાઇનાન્સિયલ મેનેજમેન્ટ, એસ. સી. કુછલ, ચૈતન્ય પબ્લિસિંગ હાઉસ.
- ધંધાકીય વ્યવસ્થા અને સંચાલન, બી. એસ. શાહ પ્રકાશન.
- મેનેજરિયલ એકાઉન્ટન્સી, બી. એસ. શાહ પ્રકાશન.

ઉદ્દેશો:

- ✓ ગ્રામીણ ક્ષેત્રે ઉત્પાદન વ્યવસ્થાપન માટે ટેકનો-મેનેજરિયલ જોગવાઈઓ વિશે વિદ્યાર્થીઓને તાલીમબદ્ધ કરવા.
- ✓ સામગ્રી સંચાલન વ્યવસ્થા અને કરકસરના અર્થશાસ્ત્ર તેમજ વિકેન્દ્રિત ઉત્પાદન વ્યવસ્થાના સંદર્ભે સભાનતા કેળવવી.
- ✓ ગ્રામીણ સ્થાનિક અને વિકેન્દ્રિત અર્થવ્યવસ્થાને સુસંગત થાય તેવી ઉત્પાદન વ્યવસ્થા વિશે અભિગમ વિકસાવવા.

પ્રકરણ : ૧ ઓપરેશન મેનેજમેન્ટનો પરિચય

- ઓપરેશન અને ઉત્પાદનનો અર્થ અને ધંધાના અન્ય કાર્ય સાથેનો સંબંધ.
- ઓપરેશનની મૂળભૂત પ્રક્રિયા.
- બિનઉત્પાદક ઓપરેશન / સેવા.

પ્રકરણ : ૨ ઉત્પાદક ઓપરેશન અને બિનઉત્પાદક ઓપરેશન / સેવા વચ્ચેનો તફાવત.

- ઓપરેશન સ્ટ્રેટેજી / વ્યૂહ.
- વ્યૂહ એટલે શું ?
- આંતરિક પરિબલો.
- વ્યૂહ માટે ઓપરેશનનું મહત્ત્વ.
- વ્યૂહાત્મક નિર્ણયો.
- સેવા માટે વ્યૂહ.

પ્રકરણ : ૩ માંગની આગાહી

- માંગ અને માંગની આગાહી.
- માંગની આગાહીને અસર કરતાં પરિબલો.
- માંગની આગાહીના પ્રકાર.
- માંગની આગાહીની વિવિધ પદ્ધતિઓ.
- નવી વસ્તુની માંગની આગાહી.
- માંગની આગાહી માટેની પદ્ધતિઓ.

પ્રકરણ : ૪ પેદાશ અને સેવાની વસ્તુની રચના

- નવી પેદાશની રચના.
- વસ્તુનું જીવનચક્ર અને ઓપરેશન.
- રીસર્ચ અને ડેવલપમેન્ટ.
- વસ્તુ-વિકાસની પ્રક્રિયા.
- પ્રક્રિયાના વિવિધ પ્રકાર.
- પ્રક્રિયા ટેકનોલોજી.
- વસ્તુ-પ્રક્રિયાનું મિશ્રણ.
- સેવા અને સેવા પ્રક્રિયાની રચના.
- સેવા પ્રક્રિયા શ્રેણિક.

પ્રકરણ : ૫ ઉત્પાદન ક્ષમતા આયોજન

- ઉત્પાદન ક્ષમતા.
- ઉત્પાદન ક્ષમતા આયોજન અને માંગની આગાહી.
- અનિયમિત માંગને પહોંચી વળવા માટેના વ્યૂહ.
- એકંદર ક્ષમતા આયોજનની પદ્ધતિઓ.

પ્રકરણ : ૬ વ્યવસ્થા સ્થળ/જગ્યા

- વ્યવસ્થા સ્થળ/જગ્યા અને તેનું મહત્ત્વ.
- જગ્યા સાથે સંકળાયેલાં પરિબલો.
- અદૃશ્ય પરિબલ.
- જગ્યાનું મૂલ્યાંકન.
- અંક માપન પદ્ધતિ.

પ્રકરણ : ૭ વ્યવસ્થાની ગોઠવણી

- વ્યવસ્થાની ગોઠવણી.
- માલની હેરફેર.
- વ્યવસ્થાની ગોઠવણીના વિવિધ પ્રકાર.
- ગોઠવણીની પસંદગીને અસર કરતાં પરિબલો.

પ્રકરણ : ૮ ઇન્વેન્ટરીનું સંચાલન અને અંકુશ

- માલ સંચાલનની વિવિધ ક્રિયાવિધિઓ.
- ઇન્વેન્ટરી.
- 'એબીસી' વર્ગીકરણ.
- ઇન્વેન્ટરી સાથે સંકળાયેલા ખર્ચ.

પ્રકરણ : ૯ માલની જરૂરિયાત અને આયોજન (એમ. આર. પી.)

- માલની જરૂરિયાત અને આયોજન સિસ્ટમ.
- એમ.આર.પી.ના ઇનપુટ્સ અને આઉટપુટ્સ.
- એમ.આર.પી. અને તેનો ઉપયોગ.

પ્રકરણ : ૧૦ ઉત્પાદકતા અને ગુણવત્તા

- ઉત્પાદકતા.
- ઉત્પાદકતાનું માપન.
- પ્રોત્સાહન.
- ગુણવત્તા.
- ઓપરેશન અને ગુણવત્તા.

સંદર્ભ ગ્રંથો :

- (૧) રામાનુજ મજૂમદાર “પ્રોડક્ટ મેનેજમેન્ટ” પ્રિન્ટસહોલ, નવી દિલ્લી.
- (૨) લી.જે. કાજેરસ્કી “ઓપરેશનલ મેનેજમેન્ટ”.
- (૩) જોનજી બેલ્ચર, જૂજિયસ “પ્રોડક્ટિવિટી પ્લસ”, ગલ્ફ પબ્લિસિંગ, ટોક્યો.
- (૪) નોલબા આર. એસ. “ક્રિયાત્મક પ્રબન્ધ”, આદર્શ પ્રકાશન, જયપુર.

Objective:

- Understand the ICT and network architecture, connectivity and technology.
- To teach the concepts of Web Based Application Development and able to create web pages using HTML
- To Introduce the Use and Implementation of E-Commerce and Overview of Enterprise Systems.
- Understand the E-government science and practices towards to development and rural domain.

Unit-1 Information Communication Technology

- ICT : Concept and Scope
- Communication, Tele and data communication : term and system
- Transmission and Modes
- Communication Media : wire and wireless
- A best practice Framework

Unit-2 Understanding Network Architecture

- Function of Protocols, IP address and TCP/IP protocol
- How Networks Send Data : Function of Packets in Network communications
- Introducing Network Standards : OSI Reference Model
- The Role of Drivers

Unit-3 Network Connectivity

- Connectivity Devices: Modem, Hubs, Repeaters, Bridges, Routers, Gateways.
- Connection Services: Carriers, Dial-Up Lines, Leased (Dedicated) Lines.
- Wireless network concept
- Wireless network types
- Remote Access Service (RAS)

Unit-4 Network and Mobile technology

- Network Technology : Ethernet
- Remote Desktop connection.
- Remote connection utility
- Mobile computing

Unit-5 Web Technology

- Web technology: Anatomy of Website and Web page organization & navigation
- HTML: Build a simple HTML document, table, frames, links, Form, adding multimedia documents and create a web page.

Unit-6 E-Commerce

- What is E-commerce.
- Advantages and Disadvantages of E-Commerce.
- Types of E-commerce
- E-Commerce System Architecture.
- Electronic Data Interchange.
- Electronic Payment System
- Security in E-commerce.

Unit-7 Overview of Enterprise Systems

- Business Process Reengineering (BPR)
- Customer Relationship Management (CRM)
- Enterprise Resources Planning (ERP)
- Supply Chain Management (SCM)

Unit-8 E-Government

- What is e-government and Thumb Rule
- Benefit and Stages
- E-Government and e-Governance.
- Vision, Strategy and Architecture
- Indicator (PPT)
- implement process and PPP

Unit-9 E-Government: Management and Development

- e-Government Readiness and framework, steps and issues
- Technology and Standard : data centre and gateway, open source software
- Security Management Model
- Digital Divide and Model
- e-Government and cyber law
- Managing E-Government

Unit-10 ICT for Rural development

- ICT in Rural development domain
- NIC role in Indian Rural informatics development
- Case study : GSWAN technology and E-GRAM concept
- ICT based Rural Project in India

Books:

1. Comer 4e, Computer networks and Internet, Pearson Education.
2. White, Data Communications & Computers Network, Thomson Learning Bombay.
3. Computer Network by Dr. Satish Patel
4. E-commerce by Joshep
5. E-Government by j. satyanarayana
6. O'Brien, James A. and George M. Marakas (2007). Management Information Systems, 7/e; New Delhi: Tata McGraw-Hill

RMGMT-305	સંશોધન કાર્ય (પ્રોજેક્ટ) (Research Work (Project))	(કેડિટ-08)
-----------	---	------------

The research work programme has been designed with a view to sensitize the students with the realities of rural communities and to expose them to the problems faced by the rural managers and how they cope with them. Such exposure provides them with an opportunity to develop the skills and attitude necessary for working as managers. The second semester students carry out individual/group research work related to managerial problems of rural sector under the guidance of any faculty member and based on this they submit the research project reports.

Thrust areas:

Rural community, Rural Participations, Watershed, Rural HRD, Rural Finance, Agriculture, ICT for Rural mass, Women Empowerment, Rural Youth, Child Development, Education, Institutional Development, Rural Industry and Non-farm Activities.

RMGMT-106/206/306	ક્ષેત્રકાર્ય (Field Work)	(કેડિટ-03+05+02 =10)
-------------------	------------------------------	----------------------

Field work Segment is undertaken in all semester for exposing the students to the realities of the holistic view toward the village life. The students are divided into small groups and sent to rural areas. Group will be attached to local village organizations. They will also stay in the selected villages. Student engaging in activities like.....

- Creation of SHG and linking with nodal agency
- Awareness building among various group on different issue
- Situation analysis of the Governance / development agency
Research Project exposure

RMGMT-401	વિદ્યાર્થી કૌશલ્ય વિકાસ (Student Skills Development)	(ક્રેડિટ-10)
------------------	--	---------------------

૧. રચનાત્મક ભાગીદારી (Innovative Participations) ⇒ વિદ્યાર્થીનું વર્ગખંડ નિરીક્ષણ, રજૂઆત, પરિસંવાદ, ચર્ચા અને રચનાત્મક સહભાગીદારીતામાં પહેલ જેવાં પાસાંનો સમાવેશ થાય છે.	(૨)
૨. પરિયોજના વ્યવસ્થાપન પ્રકલ્પ (Project Management Proposal) ⇒ ગ્રામીણ ક્ષેત્રની સ્થાનિક આજીવિકાને સમૃદ્ધ કરતાં વ્યવહારિક પ્રકલ્પો તૈયાર કરવા.	(૨)
૩. કમ્પ્યુટર એકાઉન્ટિંગ (Computer Accounting) ⇒ કમ્પ્યુટર આધારિત નાણાકીય હિસાબોનાં મૂળ તત્ત્વો, વ્યવહારો, ખાતાઓ અને વિશ્લેષણ વિશે વિદ્યાર્થીઓને સમજ આપવી	(૨)
૪. સંશોધનમાં કમ્પ્યુટર (Computer in Research) ⇒ સંશોધનની સમગ્ર પ્રક્રિયામાં કમ્પ્યુટર એપ્લિકેશન સોફ્ટવેર (spss/excel/database) અને ઇન્ટરનેટના કાર્યક્ષમ ઉપયોગ દ્વારા સંશોધન અહેવાલ તૈયાર કરવો.	(૨)
૫. ઉત્પાદન વ્યવસ્થાપન પ્રકલ્પ (Production Management Proposal) ⇒ ગ્રામીણ ક્ષેત્રની સ્વાવલંબી અને વિકેન્દ્રીત અર્થવ્યવસ્થાને પોષે તેવા ઉત્પાદન આધારિત વ્યવહારિક પ્રકલ્પો તૈયાર કરવા.	(૨)

RMGMT-402	સંસ્થાકીય વ્યવસ્થાપકીય તાલીમ (Institutional Managerial Internship)	(ક્રેડિટ-20)
------------------	--	---------------------

The fourth semester students are sent to various organizations for institutional placement with a view to provide them an opportunity to come in active interaction with different types of functions in the organization and to study its internal dynamics for a period of three months. In the process they seek an opportunity to perform the manager's role and responsibilities and thereby they improve upon their managerial skills and concepts. Thus, they work actively in real work situations within different organizations. The students are required to submit placement work reports that are presented and discussed in the seminars.

COMP-101/201/301/401

ઉદ્યોગ

(ક્રેડિટ-02+02+02 =06)

As per Gujarat Vidyapith Guideline for Udyog, Student allotted work for Udyog and minimum one hour allotted per day. Various activity involving in Udyog is Soap Making, Spinning, Composting, Agriculture work and etc...

COMP-102/201/302

ગ્રામજીવન પદયાત્રા

(ક્રેડિટ-02+02=04)

Gujarat Vidyapith to organize a "Gramjivan Padyatra" on the occasion of Gandhi Jayanti. During this yatra, all the students and teachers of Gujarat vidyapith visit 4 different villages for 4 days and experience the village life. During their visit in each village, students try to bring awareness among villagers for cleanliness, literacy, disadvantage of addiction and advantage of village assembly, etc. They organize street plays, garba and poster exhibition etc to spread messages on social issues. Students also try to connect with villagers and understand their hardship by visiting their homes. They also visit the schools and spread messages of cleanliness, literacy etc. among children by songs, stories and plays.

સમૂહજીવન

(Community Living Grade)

(ક્રેડિટ- અ બ ક ડ)

As per continuous assessment at hostel life and participations towards to involvement of students in group and creativity work as a part of community life.